

Scriptie Niels Lubbers

Studentnummer: 377478nl

Begeleiders: Jeroen van der Waal en Justus Uitermark

Tweede beoordelaar: Theo Veld

Augustus 2013

Scriptie Niels Lubbers

Titel

Wat verklaart onveiligheidsgevoelens in Rotterdamse buurten: diversiteit, polarisatie, reuring, of publieke familiariteit?

Abstract

Hoe komt het dat mensen zich onveilig voelen in hun buurt, ondanks dat de objectieve criminaliteitsgegevens hier geen aanleiding toe geven? In dit onderzoek zijn zeven hypothesen getest om erachter te komen of de homogeniteitstheorie, polarisatietheorie, reuringtheorie of publieke familiariteit een verklaring kunnen bieden voor de discrepantie die bestaat tussen feitelijke onveiligheid en gevoelens van onveiligheid. Vooraf werd verwacht dat heterogeniteit, polarisatie, reuring en een lage mate van publieke familiariteit zou leiden tot lagere gevoelens van veiligheid in een buurt.

De dataset die is gebruikt komt voort uit de veiligheidsmonitor, waarvoor in 2009 13.091 respondenten, verdeeld over 80 Rotterdamse buurten zijn ondervraagd. Omdat het hier gaat om geneste data, was het mogelijk een multilevelanalyse uit te voeren om zo buurteffecten te onderscheiden van compositie-effecten.

Er kan geconcludeerd worden dat wanneer het gaat om gevoelens van veiligheid in de eigen buurt, etnische homogeniteit het verwachte effect heeft. In etnisch homogene buurten voelen bewoners zich namelijk veiliger dan in etnisch heterogene buurten. Ook publieke familiariteit doet er toe, maar heeft het tegenovergestelde effect dan voorafgaand aan het onderzoek verwacht werd. Hetzelfde is voor inkomenspolarisatie het geval. Voor vervolgonderzoek raad ik dan ook aan de factoren inkomenspolarisatie en publieke familiariteit nader te onderzoeken. De andere factoren, inkomenshomogeniteit, etnische polarisatie, en reuring op economisch en etnisch gebied doen er, wanneer het gaat om gevoelens van veiligheid in de eigen buurt in Rotterdam niet toe.

Voorwoord

Als Bachelorstudent Algemene Sociale Wetenschappen aan de Universiteit van Utrecht kwam ik tot de conclusie dat ik erg geïnteresseerd was in de sociologie als vakgebied, en hier ook een master in zou gaan doen. In Utrecht bleek het niet mogelijk zomaar over te stappen op de master sociologie vanuit de opleiding die ik toen deed. Na het bezoeken van een masteravond in Rotterdam bleek mijn plan daar wel uitvoerbaar te zijn en was de keuze snel gemaakt.

Na een stoomcursus stadssociologie te hebben gehad in het eerste deel van het masterjaar raakte ik steeds meer geïnteresseerd in de door de heren van de Chicago School genoemde ‘ziektes van de stad’. Omdat veiligheid een in de media steeds terugkerend thema is, en ook in de politiek hoog op de agenda staat, ging ik me afvragen of gevoelens van onveiligheid ook een dergelijke ‘ziekte’ representeren. Het gegeven dat er tussen objectieve en subjectieve veiligheid geen lijnrecht verband bestaat, gaf mij het laatste zetje te besluiten onderzoek te doen naar buurteffecten op gevoelens van veiligheid. Ik koos juist voor buurteffecten omdat bij het bekijken van de literatuur over gevoelens van onveiligheid naar voren kwam dat er al veel onderzoek gedaan is naar de effecten van individuele factoren op veiligheidsgevoelens.

Deze masterscriptie is mede tot stand gekomen omdat ik de kans kreeg mijn scriptie te schrijven bij de afdeling Onderzoek en Business Intelligence (O&BI) van de gemeente Rotterdam. Via senior onderzoeker Chris de Vries bij deze afdeling, die hier tevens mijn begeleider was, kwam ik in contact met Robert de Vette en Suzanne van den Berge van de Bestuurdienst Veiligheid Rotterdam, die mij toegang verschaft hebben tot data uit de veiligheidsmonitor. Ik ben hen, en ook alle medewerkers van O&BI dan ook dankbaar voor de leerrijke samenwerking. Het advies, vertrouwen en de feedback van mijn scriptiebegeleiders Jeroen van der Waal en Justus Uitermark hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan het eindresultaat: de scriptie die nu voor u ligt. Ik ben ze hier dan ook zeer dankbaar voor. Ook de heer Theo Veld, de tweede lezer in dit scriptietraject ben ik dankbaar voor de bruikbare feedback die hij gegeven heeft op mijn onderzoeksvorstel.

Tot slot wil ik mijn ouders, Ria en Richard Lubbers, bedanken voor de onvoorwaardelijke steun die ik van hen gekregen heb in mijn lange studietraject. Zonder hen had ik nooit zo ver kunnen komen.

Niels Lubbers

Juli 2013

1. Verklaringen voor gevoelens van onveiligheid: diversiteit, polarisatie of publieke familiariteit?

Dit onderzoek heeft betrekking op de vraag of buurtkenmerken als etnische of economische bevolkingssamenstelling, of de verandering hierin, verklarende factoren kunnen zijn voor de mate van onveiligheidsgevoelens van mensen. Ruim een kwart van de Nederlandse bevolking voelt zich wel eens onveilig (Schuilenburg, 2012: 56). Onveiligheidsgevoelens zijn op zich al problematisch, omdat gevoelens van onveiligheid de kwaliteit van leven van mensen verminderen. Daarbij komt dat gevoelens van onveiligheid de achteruitgang van een buurt kunnen stimuleren en versnellen (Skogan, 1986: 205). Toenemende gevoelens van onveiligheid kunnen er namelijk voor zorgen dat individuen zich fysiek en psychologisch terugtrekken uit het buurtleven. Dit verzwakt informele processen van sociale controle die criminaliteit en wanorde in toom houden.

Gevoelens van onveiligheid worden niet alleen gevoed door de feitelijke criminaliteit in de leefomgeving van een persoon (CCV, 2010; Blokland, 2006; Skogan, 1986; Boers, van Steden & Bouttelier, 2008). Er zijn nog andere zaken die effect hebben op gevoelens van veiligheid.

“[...] veiligheid – en met nadruk ook de beleving van veiligheid – behelst meer dan het ontbreken van gevaar of het met succes tegenhouden van criminelen alleen. (Boers, van Steden & Bouttelier, 2008: 37).

Omdat gevoelens van veiligheid niet alleen beïnvloed worden door feitelijke criminaliteit, bestaat er een mismatch tussen gevoelens van onveiligheid en objectieve onveiligheid. Hieruit rijst de vraag welke andere factoren naast feitelijke criminaliteit invloed hebben op gevoelens van veiligheid.

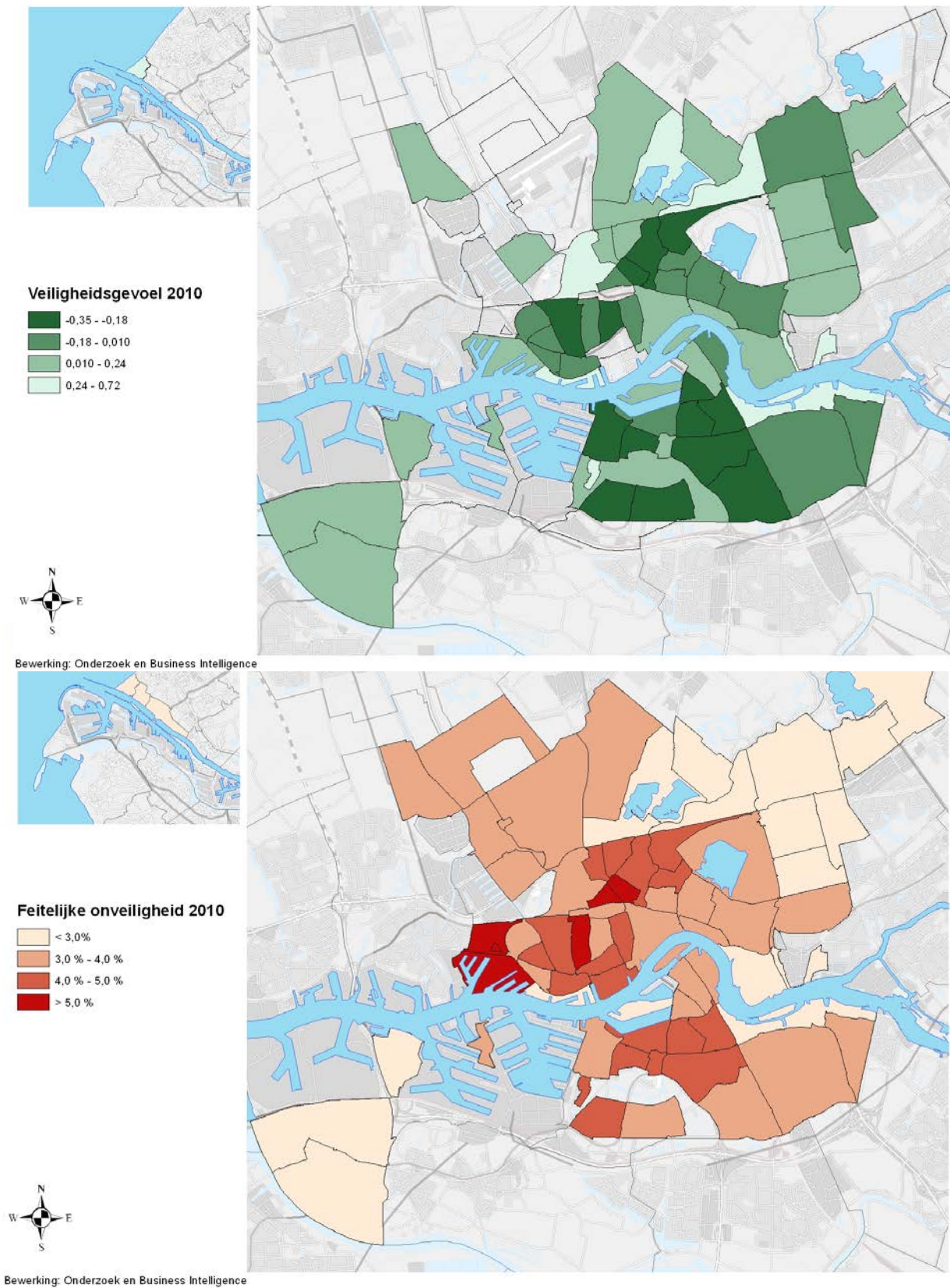
Hoe kan het nu dat mensen zich toch onveilig voelen in hun buurt terwijl de objectieve gegevens met betrekking tot criminaliteit hier geen aanleiding toe geven? Deze vraag is de aanleiding tot dit onderzoek. Veiligheid blijkt een multidimensionaal en dynamisch vraagstuk (Oppelaar en Wittebrood, 2006; Vanderveen, 1999, Roels, 2007) en wordt beïnvloed door meer factoren dan alleen criminaliteit. Omdat er geen één op één verband bestaat tussen objectieve en subjectieve veiligheid, zijn er nog andere verklarende factoren te vinden voor onveiligheidsgevoelens. In figuur 1 is te zien dat in Rotterdam een hoge mate van feitelijke onveiligheid in een buurt, niet per definitie lage gevoelens van veiligheid bij de bewoners van deze buurt opwekt.

Of mensen zich veilig voelen heeft voor een flink deel met maatschappelijke samenhang te maken (Boers, van Steden & Boutellier, 2008). Naar de samenhang tussen gevoelens van veiligheid en maatschappelijke samenhang op buurtniveau, is - in tegenstelling tot onderzoek naar factoren die betrekking hebben op criminaliteit, en onderzoek dat het effect van individuele factoren op veiligheidsgevoelens test - (Oppelaar & Wittebrood, 2006; Wittebrood, 2006; Elfers & de Jong, 2004) nog niet veel onderzoek gedaan.

Niet alleen op wetenschappelijk gebied is dit onderzoek relevant. Ook op maatschappelijk gebied is er een relevantie aan te duiden. Omdat er nog niet veel onderzoek gedaan is naar welke invloed buurteffecten hebben op onveiligheidsbeleving, kan er ook geen actief beleid worden gemaakt om via manipulatie van buurtfactoren de gevoelens van veiligheid in Rotterdamse buurten te kunnen vergroten. Met de resultaten van dit onderzoek kan er beslist worden of het zinvol is te proberen het gevoel van veiligheid te vergroten door het manipuleren van buurtfactoren. Het zou ook zo kunnen zijn dat er vanuit de overheid geprobeerd wordt zaken op buurtniveau te beïnvloeden, die helemaal geen effect hebben op veiligheidsgevoelens van mensen in hun eigen buurt.

Er zijn redenen waarom gevoelens van veiligheid onder bewoners van een bepaalde buurt door kenmerken van de buurt hoog zouden kunnen zijn, bijvoorbeeld doordat er weinig contacten zijn tussen mensen in een buurt. Een laag niveau van contact tussen bewoners van een buurt zou door een hoge mate van etnische of economische diversiteit kunnen komen. Mensen hebben namelijk van nature de neiging om te gaan met mensen die op hen lijken (Lazarsfeld & Merton, 1954; Alesina & La Ferrara, 2002). Er zijn ook redenen te vinden waarom gevoelens van onveiligheid juist laag zijn, bijvoorbeeld doordat er een grote mate van publieke familiariteit kan bestaan in een buurt (Blokland, 2006). Verschillen in individuele gevoelens van onveiligheid tussen buurten kunnen het gevolg zijn van zowel de samenstelling van de buurtbevolking naar belangrijke individuele achtergrondkenmerken als van eigenaardigheden van de buurt op zichzelf. Het onderscheid wat hier gemaakt wordt, wordt ook wel het onderscheid tussen samenstellings- en buurteffecten genoemd (Musterd & Goethals, 1999; Sampson, Raudenbush & Earls, 1997). Dit onderzoek is ervoor bedoeld te achterhalen of buurteffecten van invloed zijn op de veiligheidsbeleving van mensen, en hierbij hypothesen te toetsen die een buurteffect op veiligheidsgevoelens voorspellen. De te toetsen hypothesen vloeien voort uit de homogeniteitstheorie, reuringtheorie, polarisatiethese, en publieke familiariteit.

Figuur 1 en 2: Gevoelens van veiligheid en de feitelijke onveiligheid in buurten in Rotterdam¹.

¹ De waarden in de legenda zijn gestandaardiseerd en opgebouwd uit twee items die samen de afhankelijke variabele in dit onderzoek vormen.

De onderzoeksvraag waar dit onderzoek om draait luidt: *Hoe verklaren kenmerken van de buurt op het gebied van inkomen en etniciteit in Rotterdam de gevoelens van onveiligheid van haar bewoners?*

Deze scriptie is als volgt opgebouwd: in sectie 2 worden de theorieën die een verklaring zouden kunnen geven voor gevoelens van onveiligheid behandeld. Uit de behandelde theorieën vloeien zeven te toetsen hypothesen voort die mij door de analyse heen leiden. In sectie 3 wordt de voor dit onderzoek gebruikte dataset beschreven. In deze sectie komt ook de operationalisatie en berekening van de afhankelijke en onafhankelijke variabelen aan bod. Sectie 4 behandelt de resultaten van het testen van de hypothesen door een multilevelanalyse. In sectie 5 komen de belangrijkste bevindingen van dit onderzoek, en een kritische interpretatie hiervan aan bod. Tevens worden in sectie 5 enkele suggesties gegeven voor vervolgonderzoek.

2. Verklaringen voor onveiligheidsgevoelens: theorieën en hypothesen

In dit onderzoek probeer ik buurtkenmerken van de individuele kenmerken van de buurtbewoners te onderscheiden. Zoals in sectie 1 al is vermeld verklaren volgens eerder onderzoek individuele kenmerken van buurtbewoners het grootste deel van de variantie in gevoelens van veiligheid (Oppelaar & Wittebrood, 2006; Wittebrood, 2006; Elfers & de Jong, 2004). Sociologen zijn naast deze effecten van individuele kenmerken (ook wel samenstellingseffecten genoemd), ook op zoek naar effecten die meer dan de som der delen behelzen (Musterd & Goethals, 1999; Sampson, Raudenbush & Earls, 1997). Naast de individuele kenmerken die effect hebben op veiligheidsgevoelens van de buurt speelt er dan nog iets anders, een effect van de buurt op zich. Dan hebben ze het over buurteffecten. In deze sectie worden de theoretische rationales besproken die duidelijkheid geven over hoe de verklaringen via buurtkenmerken zouden kunnen werken. Het gaat hier om een aantal theorieën die ik onder de volgende labels bespreek: de homogeniteitstheorie, de reuringtheorie, de polarisatiethese en publieke familiariteit.

Homogeniteitstheorie

'Homophily is the principle that a contact between similar people occurs at a higher rate than among dissimilar people. The pervasive fact of homophily means that cultural, behavioral, genetic, or material information that flows through networks will tend to be localized. Homophily implies that distance in terms of social characteristics translates into network distance, the number of relationships through which a piece of information must travel to connect two individuals' (McPherson et al., 2001: 416).

Bij de homogeniteitstheorie wordt ervan uit gegaan dat mensen van nature de voorkeur hebben om om te gaan met mensen die op hen lijken (Lazarsfeld & Merton, 1954; Alesina & La Ferrara, 2002; McPherson et al., 2001). In het citaat hierboven gaat het niet alleen over gelijkenissen tussen mensen op het gebied van etniciteit, maar ook op andere vlakken. In deze alinea gaat het alleen om verschillen op basis van etniciteit. Wanneer een persoon in een etnisch zeer diverse buurt woont, valt op basis van de homogeniteitstheorie te verwachten dat het aantal contacten dat deze persoon in de buurt heeft, lager is dan wanneer hij in een homogene buurt zou wonen. Dit is de verwachting omdat in een dergelijke, etnisch heterogene buurt de persoon relatief weinig mensen die op hem lijken zal aantreffen.

Heterogeniteit heeft niet alleen invloed op de contacten tussen mensen, maar ook op het vertrouwen tussen mensen:

‘Diversiteit versterkt buiten-groepswantrouwen en binnen-groepssolidariteit. Met andere woorden, hoe dichter mensen in de fysieke nabijheid van mensen met een andere etniciteit worden gebracht, hoe minder zij de ‘ander’ vertrouwen’ (Lancee & Dronkers, 2008: 227).

Sociale veiligheid houdt de afwezigheid van bedreigingen van de ene burger(groep) jegens de andere burger(groep) in (Elfers & de Jong, 2004). Hier wordt eigenlijk bedoeld dat gevoelens van veiligheid te maken hebben met de mate waarin mensen elkaar vertrouwen. Het label sociale veiligheid heeft dus betrekking op veiligheidsgevoelens, het wordt alleen anders benoemd. Wanneer burgers elkaar niet vertrouwen, is de perceptie van de kans van bedreiging door andere burgers groter.

Omdat de mate van homogeniteit in een buurt invloed heeft op de mate van contact tussen mensen in die buurt en het vertrouwen van de ander, veronderstel ik dat de mate van homogeniteit in een buurt, indirect (via contact en vertrouwen) invloed heeft op gevoelens van onveiligheid.

Op basis van de homogeniteitstheorie kan er verwacht worden dat er in etnisch diverse wijken sprake zal zijn van minder contact en vertrouwen tussen mensen, wat zorgt voor een lagere mate van veiligheidsgevoelens in deze wijken. Op basis van de homogeniteitstheorie kan de volgende hypothese worden opgesteld: hoe lager de mate van etnische homogeniteit in een buurt is, hoe lager de gevoelens van veiligheid in die buurt zijn (hypothese 1).

Vaak wordt er bij de homogeniteitstheorie uitgegaan van verschillen op etnisch gebied. Toch kunnen verschillen in bijvoorbeeld inkomen er ook voor zorgen dat mensen minder contact met elkaar hebben en elkaar minder vertrouwen (Coleman, 1957). Omdat mensen van

nature de voorkeur hebben om om te gaan met mensen die op hen lijken (Lazarsfeld & Merton, 1954; Alesina & La Ferrara, 2002; Mcpherson et al., 2001), en mensen niet alleen etnisch, maar ook qua inkomen van elkaar kunnen verschillen, kan op basis van de homogeniteitstheorie gesteld worden dat in qua inkomen homogene wijken sprake zal zijn van meer contact en vertrouwen tussen mensen, wat zorgt voor een hogere mate van veiligheidsgevoelens. De stelling is dat wanneer in een buurt alle inkomensgroepen in evenredige mate vertegenwoordigd zijn, buurtbewoners minder met elkaar omgaan, en zich meer richten op leden van hun eigen (inkomens)groep. Hierbij versterkt het buiten-groepswantrouwen, waardoor de perceptie van bedreiging door leden van de 'vreemde' groep groter is, met een kleiner gevoel van veiligheid als gevolg. Hieruit kunnen we de volgende hypothese afleiden: hoe hoger de mate van inkomensgroependiversiteit in een buurt is, hoe lager de gevoelens van veiligheid in die buurt zijn (hypothese 2).

Polarisatiethese

Ten behoeve van dit onderzoek lanceer ik een nieuwe theorie genaamd de polarisatiethese. Bij deze theorie wordt uitgegaan van strijd om schaarse goederen tussen groepen, waarbij het publieke domein het schaarse goed is. Deze strijd om het publieke domein kan ontstaan doordat verschillende groepen mensen in een buurt, verschillende belangen bij, en verschillende voorkeuren hebben voor de bestemming van het publieke domein.

Groepen met een relatief laag inkomen hebben behoefte aan goedkope winkels in de buurt. Wanneer er enkel en alleen bewoners met een relatief laag inkomen in een buurt wonen, zullen er ook goedkope winkels in deze buurt gevestigd zijn, en ontstaat er geen frictie tussen de verschillende inkomensgroepen.

Om de strijd om het publieke domein te illustreren, volgt nu een voorbeeld. Groepen met een relatief laag inkomen hebben een ander leefpatroon en andere behoeften met betrekking tot het publieke domein dan groepen mensen met een relatief hoog inkomen. Het is denkbaar dat er strijd kan bestaan om bijvoorbeeld parkeerplekken in een buurt die op het gebied van inkomen sterk gepolariseerd is. Gezinnen met een hoog inkomen hebben vaak meerdere auto's, waar gezinnen met een laag inkomen het vaak met één of geen auto moeten doen. De groep bewoners met een hoog inkomen zal pleiten voor meer parkeerplekken in de buurt, terwijl bewoners met een relatief laag inkomen zullen pleiten voor meer ruimte voor de kinderen om te spelen.

Het gaat bij de polarisatiethese om het bestaan van twee antagonistische groepen in een buurt. Met twee antagonistische groepen bedoel ik dat twee groepen uit de buitenkant van het spectrum evenredig verdeeld is over een buurt. Het toppunt van inkomenspolarisatie zou ook zijn dat 50% van de buurtbevolking een extreem laag inkomen heeft, en 50% van hen in

de hoge inkomenscategorie zit. Ik spreek hier van twee antagonistische groepen omdat ik een verschil wil aanduiden tussen polarisatie en homogeniteit (zie hypothesen 1 en 2). In zeer diverse wijken bestaat minder competitie en is er meer contact tussen verschillende groepen dan in wijken waar een paar etnische groepen samenleven (Veld, 2004). Hier ligt de nadruk op contact tussen verschillende groepen, omdat het niet uitgesloten is dat de contactmogelijkheden binnen de eigen groep in gepolariseerde wijken groter zijn omdat leden van dezelfde groep elkaar opzoeken (homogeniteitstheorie). Er zijn immers meer mogelijkheden tot contact binnen de eigen groep wanneer een groot deel van de buurtbevolking tot die groep behoort (lees: bij het toppunt van inkomenspolarisatie behoren 50% van de bewoners tot de in-group. Ook wanneer het gaat om polarisatie is contact een tussenliggende variabele, omdat contacten tussen mensen gevoelens van veiligheid bevorderen. Uitgaande van de polarisatiethese kan gesteld worden dat een polarisatie op het gebied van inkomenssamenstelling in een buurt (waardoor bepaalde voorkeuren voor de inrichting van de publieke ruimte kunnen botsen) leidt tot gevoelens van bedreiging bij de bewoners van de buurt. Om de inkomenspolarisatiethese te toetsen, is de volgende hypothese opgesteld: inkomenspolarisatie tussen groepen bewoners van een buurt zorgt voor een lagere mate van veiligheidsgevoelens in deze buurt (hypothese 3).

De polarisatiethese is ook toe te passen op het gebied van etniciteit in een buurt. Groepen mensen met dezelfde etniciteit hebben niet per definitie, maar wel vaak, voorkeuren die op elkaar lijken. Deze voorkeuren zijn een reden voor mensen met dezelfde etniciteit om bij elkaar te gaan wonen (van der Laan Bouma-Doff, 2007). Zo hebben verschillende etnische groepen verschillende voorkeuren voor de bestemming van het publieke domein. Dit betekent dat bijvoorbeeld Chinezen behoefte hebben aan Chinese winkels, en Turken die in dezelfde wijk wonen liever toegang tot Turkse supermarkten zouden hebben in die buurt.

Uitgaande van de etnische polarisatiethese kan gesteld worden dat wanneer er zich twee, op etnisch gebied, antagonistische groepen voordoen in een buurt, er competitie zal zijn tussen deze groepen over het publieke domein, en dat hiermee de gevoelens van veiligheid kleiner zullen zijn. Daarom luidt de hypothese die voortvloeit uit de etnische polarisatiethese als volgt: etnische polarisatie in een buurt zorgt voor een kleinere mate van veiligheidsgevoelens in deze buurt (hypothese 4).

Reuringtheorie

Ten behoeve van dit onderzoek introduceer ik de reuringtheorie. Er moet opgepast worden met de interpretatie van het begrip reuring. Wat ik met dit begrip wil aanduiden is dat er door plotselinge veranderingen in een buurt op het gebied van homogeniteit opschudding kan

ontstaan in een buurt waardoor mensen zich minder veilig zouden kunnen gaan voelen. De reuringtheorie is dus geen bestaande theorie. Ik wil alleen kijken of veranderingen in de mate van homogeniteit in een buurt effect hebben op gevoelens van veiligheid.

Waar er bij de vorige verklaringen uitgegaan wordt dat ongelijkheid (polarisatie) en heterogeniteit leiden tot onveiligheidsgevoelens, zijn er ook theorieën die voorspellen dat veranderingen veiligheidsgevoelens doen afnemen. Deze theorieën bespreek ik onder de noemer reuringtheorie. Ook bij de reuringtheorie wordt uitgegaan van strijd om schaarse goederen tussen groepen, waarbij het publieke domein het schaarse goed is. Bij de polarisatiethese ging het over strijd tussen twee antagonistische groepen in een buurt. Bij de reuringtheorie echter, ligt de nadruk op een verandering in de etnische of economische homogeniteit in een buurt. De gedachte hierachter is dat het publieke domein in een buurt is ingericht naar de behoefte van de bewoners die op dat moment in een buurt wonen. Wanneer de bewonerssamenstelling op etnisch gebied, of qua inkomen verandert (of de bewonerssamenstelling nu homogener of heterogener wordt, dat maakt niet uit), zal de voorkeur voor het inrichten van het publieke domein ook veranderen².

Een plotselinge verandering in de economische bevolkingssamenstelling kan zich voordoen in de vorm van (al dan niet staatsgeleide) gentrification (Bolt & van Kempen, 2009). Gentrification betekent dat een buurt op economisch vlak opgewaardeerd wordt, waarbij rijkere bewoners in die buurt komen wonen, én waarbij ook de fysieke kenmerken van de buurt worden opgewaardeerd (Smith, 2010: 85). Wanneer er (bijvoorbeeld door gentrification) plotseling veel mensen met een relatief hoog inkomen in een buurt komen wonen, bestaat er de kans dat zich op de plek waar vroeger een goedkope supermarkt zat, zich een supermarkt in het luxe segment zal vestigen. Door een plotselinge verandering in de inkomenssamenstelling van een buurt, waarbij de inkomenssamenstelling diverser of minder divers wordt, kan er ressentiment ontstaan tussen de relatief rijkere en armere bewoners van deze buurt omdat ze andere voorkeuren hebben voor de invulling van het publieke domein. Ressentiment kan ook ontstaan doordat de oorspronkelijke, vaak armere bewoners bang zijn verdrongen te worden (Slater, 2006; Snel et al., 2011).

Een plotselinge verandering van de inkomensdiversiteit kan zich ook voordoen doordat mensen ten gevolge van herstructureringsprojecten gedwongen worden te verhuizen. Het is aannemelijk dat deze groep mensen een relatief laag inkomen heeft omdat ze in een sociale huurwoning wonen. Ook aannemelijk is dat mensen die door herstructureringsprojecten

² Hier heb ik de keuze gemaakt dat het niet uitmaakt in welke richting het verband verloopt omdat ik in dit onderzoek geïnteresseerd ben in veranderingen an sich. Andere onderzoekers kunnen ook de keuze maken alleen de verandering in de richting van minder homogeniteit te onderzoeken.

gedwongen worden te verhuizen, verhuizen naar een relatief betere buurt met bewoners met een hoger inkomen, omdat zij door hun gedwongen plek een urgentenstatus hebben gekregen, waarmee ze recht op voorrang hebben op de sociale woningmarkt (Kleinhans, 2004; Kleit & Manzo, 2006, in Bolt & van Kempen 2009). Op de leeggekomen plekken vestigen mensen met een nog lagere status en inkomen zich vaak tijdelijk, waarna er op deze plekken weer mensen met een hogere status en inkomen komen wonen zodra de herstructurering voltooid is.

Op basis van de reuringtheorie kan verwacht worden dat een verandering in de inkomenssamenstelling van de bevolking van een buurt, ervoor zorgt dat mensen elkaar minder zullen vertrouwen omdat er competitie ontstaan is tussen verschillende inkomensgroepen over het publieke domein; ook de veiligheidsgevoelens zullen afnemen. Hypothese 5 luidt dan ook dat een verandering in de inkomensdiversiteit in een buurt, zorgt voor een kleinere mate van veiligheidsgevoelens in deze buurt.

Ook de reuringtheorie kan toegepast worden op veranderingen in de etnische diversiteit van een buurt. Groepen buurtbewoners met dezelfde etniciteit hebben namelijk bepaalde voorkeuren die op elkaar lijken (van der Laan Bouma-Doff, 2007). Deze voorkeuren worden in de segregatieliteratuur vaak als reden gegeven waarom mensen met dezelfde etniciteit in dezelfde buurt gaan wonen. Deze voorkeuren zijn natuurlijk niet de enige reden waarom mensen in een buurt gaan wonen waar al veel mensen met dezelfde etniciteit wonen. Wel is te stellen dat het voorkeursmodel van Van der Laan Bouma-Doff een redelijke verklaring geeft voor een deel van de segregatie in veel steden. Net als bij economische reuring, kan er etnische reuring optreden in een buurt wanneer er sprake is van een verandering in de mate van etnische homogeniteit in die buurt. Ook bij etnische reuring kunnen buurtbewoners van de ene etnische groep bang zijn verdrongen te worden door een nieuw binnenkomende etnische groep. Een voorbeeld hiervan is de zogenoemde “white flight” die in de jaren '60 in de Verenigde Staten optrad (Kaplan, Wheeler & Holloway, 2008; van der Laan Bouma-Doff, 2007). Om de etnische reuringtheorie te toetsen is hypothese 6 opgesteld: een verandering in de etnische diversiteit in een buurt, zorgt voor een lagere mate van veiligheidsgevoelens in deze buurt.

Publieke familiariteit

Kortstondige contacten in een buurt hebben veel invloed op de beleving van de openbare ruimte en de onveiligheidsbeleving van mensen (Blokland 2006, p. 4). Bij publieke familiariteit gaat het om herhaalde observaties van dezelfde mensen in de buurt die mensen kennis opleveren die dichtbij komt bij kennis op basis van persoonlijk contact (Blokland, 2006: 188). Stanley Millgram (1977) noemt mensen die bij iemand bekend zijn op basis van herhaald kortstondig contact ook wel familiar strangers.

'[...] the person who is not "personally known" but, because of a shared daily path or round [...] is recognizable.' (Lofland, 1998: 60).

Een voorbeeld van een dergelijk kortstondig contact is iemand uit de buurt die iedere dag op gezette tijden zijn hond uitlaat, en gedag zegt tegen andere buurtbewoners. Ze kennen hem misschien niet eens bij naam, maar ze weten wel dat hij ergens in de buurt woont en ze niet bang voor hem moeten zijn. Volgens Blokland (2006, p. 4) zouden deze kortstondige contacten in een buurt gevoelens van veiligheid vergroten.

Publieke familiariteit heeft invloed op het vertrouwen dat buurtbewoners hebben in de andere bewoners in de buurt (Blokland, 2009). Vertrouwen hangt sterk samen met de mate van veiligheidsgevoelens bij mensen (Oirschot et al., 2011). Wanneer iemand zijn buurtgenoten vertrouwt, zal deze persoon grotere gevoelens van veiligheid hebben.

Wanneer iemand nieuwe burens krijgt, is er nog geen kortstondig contact met andere buurtbewoners geweest en moet de publieke familiariteit vanaf het begin worden opgebouwd. Volgens de theorie kan er verwacht worden dat een snel veranderende omgeving ervoor zorgt dat mensen elkaar niet herkennen en vertrouwen, en bij gevolg de gevoelens van veiligheid afnemen. Er kan dus verondersteld worden dat een hoge publieke familiariteit ervoor zorgt dat de veiligheidsgevoelens in een buurt hoog zijn. Uit deze noties is hypothese 7 opgesteld: hoe hoger de mate van publieke familiariteit in een buurt, hoe hoger de veiligheidsgevoelens in deze buurt.

3. Data en operationalisatie

De analyses in dit onderzoek zijn gebaseerd op data verkregen uit de integrale veiligheidsmonitor, tegenwoordig ook wel veiligheidsindex genoemd³. Vanaf het jaar 2003 zijn er jaarlijks vragenlijsten uitgezet om de veiligheid in Nederland te monitoren. De veiligheidscijfers die het resultaat zijn van het veiligheidsonderzoek worden jaarlijks op politieregionniveau gerapporteerd en in de media naar buiten gebracht. De Bestuursdienst Veiligheid van de stad Rotterdam heeft besloten de veiligheidsmonitor op buurtniveau uit te voeren. Hiermee bedoel ik dat de gegevens die voor dit onderzoek gebruikt zijn op individueel niveau zijn gemeten, en opgesplitst zijn op buurtniveau. Omdat de data op buurtniveau zijn vergaard, zijn deze uitermate geschikt voor dit onderzoek. De vragenlijsten van de

³ Dit onderzoek is in het kader van de masterscriptie van de opleiding sociologie grootstedelijke vraagstukken en beleid aan de Erasmus Universiteit Rotterdam uitgevoerd. De onderzoeksdata zijn met behulp van de gemeente Rotterdam verkregen. Via de afdeling Onderzoek en Business Intelligence (OBI, voorheen COS) kon ik aan data uit van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) komen. De bestuursdienst veiligheid heeft ervoor gezorgd dat ik met de data uit de veiligheidsindex kon werken.

veiligheidsmonitor hebben betrekking op de leefbaarheid van de buurt, de beleving van buurtproblemen, onveiligheidsbeleving, slachtofferschap, aangiftegedrag, een oordeel over het functioneren van de politie in de buurt, onveilige plekken en de individuele achtergrondkenmerken van de respondent. De monitor wordt jaarlijks in 80 Rotterdamse buurten uitgevoerd, waarbij er per buurt tussen de 51 en 303 respondenten zijn ondervraagd. De havengebieden heb ik niet meegenomen in de analyse omdat er in deze gebieden vrij weinig mensen wonen en er om deze reden minder dan 100 personen in deze gebieden zijn ondervraagd, omdat er zo weinig mensen wonen. Om deze reden zijn deze buurten niet bruikbaar voor mijn onderzoek. In totaal zijn er in 2009 13.091 respondenten voor de veiligheidsmonitor Rotterdam geweest.

Juist het gegeven dat er in de vragenlijst voor de veiligheidsmonitor gevraagd is naar de veiligheidsbeleving van de respondent, en dat er genoeg respondenten per buurt zijn, stelt mij in staat om een multilevelanalyse uit te voeren waarmee buurt- en samenstellingseffecten kunnen worden onderscheiden. Omdat ook de achtergrondkenmerken van de respondenten op individueel niveau bekend zijn, kan er voor al deze kenmerken gecontroleerd worden op individueel niveau.

De vragenlijsten voor de veiligheidsmonitor zijn per post, via het internet, telefonisch en face-to-face afgenomen. Om de verklarende kracht van buurtkenmerken op onveiligheidsgevoelens te kunnen analyseren zijn onderdelen van de veiligheidsmonitor in één dataset gecombineerd met indexen berekend op basis van gegevens van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De gegevens van het CBS zijn ten behoeve van dit onderzoek beschikbaar gesteld door de afdeling Onderzoek en Business Intelligence (OB&I) van de gemeente Rotterdam (voorheen COS).

Afhankelijke variabele

De afhankelijke variabele in dit onderzoek is de variabele ‘veiligheidsgevoelens in de eigen buurt’⁴. Deze variabele is geconstrueerd uit twee items die beide gevoelens van onveiligheid van respondenten in de eigen buurt meten. De twee vragen die onveiligheidsgevoelens in de eigen buurt meten luiden achtereenvolgens ‘Voelt u zich wel eens onveilig in uw eigen buurt?’ en ‘Hoe groot is de kans dat u volgend jaar zelf slachtoffer wordt van inbraak in uw woning?’.

⁴ Er is hier bewust gekozen voor de variabele onveiligheidsgevoelens in de eigen buurt (terwijl de variabele onveiligheidsgevoelens algemeen ook tot mijn beschikking stond), omdat de veronderstelde buurteffecten volgens de in sectie 2 besproken mechanismen een verklaring zouden kunnen vormen voor onveiligheidsgevoelens in de eigen buurt. Publieke familiariteit in de eigen buurt zal bijvoorbeeld geen grotere gevoelens van onveiligheid in het stadscentrum voor iemand teweeg brengen.

Aan de hand van een factoranalyse is bekeken of de twee items samen één factor konden vormen.

Tabel 1: meting van onveiligheidsgevoelens in de eigen buurt

Items	Factorladingen
Voelt u zich wel eens onveilig in uw eigen buurt? [Ja / Nee]	0.81
Hoe groot is de kans dat u volgend jaar zelf slachtoffer wordt van inbraak in uw woning? [Heel grote kans / Grote kans / Geen grote en geen kleine kans / Kleine kans / Heel kleine kans]	0.81
R ²	0.66
Cronbach's alfa	0.42
N	9400

Bron: Veiligheidsmonitor 2009

De factorladingen van beide items zijn hoog genoeg om samen een zinvol component te vormen. Ze hebben beiden een waarde van 0,81. De vuistregel is dat items met een factorlading hoger dan 0,4 samen een component mogen vormen (Stevens, 2002 in Field, 2009:645). De R² is berekend door de factorlading in het kwadraat te nemen. Dit geeft een schatting van het percentage verschillen dat beide items verklaren op de factor. De R² heeft een waarde van 0.66 wat betekent dat beide items 66% van de verschillen op de factor verklaren.

De waarde van de Cronbach's alfa is lager dan wat volgens de vuistregel de eis is 0,7 (Field, 2009: 675). Wanneer het gaat om een component bestaande uit slechts twee items, valt de waarde van de Cronbach's alfa vaak lager uit dan zal moeten.

Het feit dat de afhankelijke variabele is opgebouwd uit twee items, waarbij het ene gemeten is op een vijfpunts Likertschaal en waarbij het andere dichotoom is, is problematisch. Met standaardisering heeft het wel een variabele opgeleverd waarmee gerekend kan worden, maar dit is zeker geen goede schaal. Daarom hebben we het hier ook over een index. Er is toch voor gekozen om een samengestelde variabele te maken (de index), in plaats van voor elk item separate regressieanalyses uit te voeren.

Onafhankelijke variabelen

Homogeniteit

Om hypothese 1 te kunnen toetsen heb ik een formule gezocht die een index van de etnische heterogeniteit in een buurt kan verschaft. Ik heb gekozen voor de Herfindahlindex. Deze gaat

uit van de kwadratsom van de percentuele aandelen van verschillende etnische groepen in een buurt. Hieronder staat de formule weergegeven waarbij M het aandeel bewoners met een bepaalde etniciteit in procenten representeert.

$$I = \sum_{i=1}^n M_i^2$$

Bron: Rhoades (1993: 188).

De maximale score op de Herfindahlindex is 1, wat betekent dat er enkel mensen met dezelfde etniciteit in een buurt wonen. Een waarde van 0 voor een buurt op de Herfindahlindex betekent dus dat deze buurt heterogeen van aard is. Bij het berekenen van deze index heb ik de definitie voor etniciteit gebruikt die door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) wordt gehanteerd. De herkomst van mensen is niet gecategoriseerd in een beperkt aantal groepen, maar is opgesplitst in 283 verschillende etniciteiten. Een hogere score op etnische homogeniteit in een buurt betekent dat de buurt minder divers van aard is, en dus homogener.

Om de variabele inkomenshomogeniteit (hypothese 2) te berekenen, is eveneens gebruik gemaakt van de Herfindahlindex. De inkomensherfindahl is gebaseerd op het aandeel dat een buurt heeft op vijf inkomensgroepen die elk 20% van de landelijke indeling van het gestandaardiseerd huishoudinkomen vertegenwoordigen. Het begrip gestandaardiseerd huishoudinkomen houdt in dat het huishoudinkomen is gecorrigeerd voor de samenstelling en de grootte van het huishouden. Voor dit onderzoek is juist voor het gestandaardiseerd huishoudinkomen gekozen, omdat zaken als uit hoeveel personen een huishouden bestaat mee wegen in hoe kapitaalkrachtig een huishouden is. Juist de kapitaalkracht van een huishouden bepaalt bijvoorbeeld of het gezin weinig of veel parkeerplekken in beslag neemt (reuring: ook voor hypothesen 5 en 6 is gebruik gemaakt van de Herfindahlindex). Een hogere score op inkomenshomogeniteit geeft aan dat de buurt op het gebied van inkomen minder divers is, en dus homogener.

Verschilscore homogeniteit

Om hypothese 5 en 6 goed te kunnen toetsen is het nodig een verandering over de tijd met betrekking tot inkomenshomogeniteit en etnische homogeniteit te vatten in één maat. Deze maat bestaat bij etnische reuring uit de verschilscore op etnische diversiteit per buurt tussen 2004 en 2009. De formule die hiervoor gebruikt is ziet er als volgt uit:

Etnische reuring = etnische homogeniteit 2009 - etnische homogeniteit 2004

Voor de variabele inkomensreuring is de volgende formule gebruikt:

Inkomensreuring = inkomenshomogeniteit 2009 - etnische homogeniteit 2004

Omdat het bij de variabele verschillscore diversiteit juist gaat om een verschillscore, maakt het niet uit of de verschillscore een negatief of positief getal is. Het gaat immers niet om de richting, maar om het verschil.

Inkomenspolarisatie

Voor de variabele inkomenspolarisatie, die nodig is om hypothese 3 te kunnen toetsen heb ik gebruik gemaakt van de mean pair distance coefficient. Deze coëfficiënt meet inkomensongelijkheid in de vorm van polarisatie en past goed bij dit onderzoek om de reden dat hij het dichtst mogelijk komt bij het bekijken of er sprake is van het bestaan van twee antagonistische groepen op het gebied van inkomen in een buurt.

$$\begin{aligned} \text{Mean pair distance coefficient} = & \{ [hwc * lwc * ABS(1-3)] \\ & + [mwc * hwc * ABS(2-1)] \\ & + [mwc * lwc * ABS(2-3)] \\ & + [hwc * mwc * ABS(1-2)] \\ & + [hwc * lwc * ABS(3-1)] \\ & + [lwc * mwc * ABS(3-2)] \} \\ & / [(hwc + mwc + lwc) \\ & * (hwc + mwc + lwc)] \end{aligned}$$

Bron: van der Waal & Burgers (2009: 2727).

Hier representeert lwc het aandeel lage inkomens in een buurt, mwc het aandeel middeninkomens in een buurt, en hwc het aandeel hoge inkomens in een buurt. Omdat het gestandaardiseerd huishoudinkomen per buurt, berekend door het CBS, ingedeeld is in vijf categorieën met een aandeel in 20% van het landelijk gemiddelde, heb ik twee indelingen gemaakt om op een driedeling uit te komen: de eerste gaat uit van 40% van het landelijk gemiddelde in de lage inkomenscategorie, 20% in de middeninkomenscategorie, en 40% in de hoge inkomenscategorie. Deze variabele noem ik dan ook inkomenspolarisatie 40-20-40.

omdat van te voren moeilijk te bepalen is op welke indeling de polarisatiemaat het beste in het verklaringsmodel zal passen, is er een tweede polarisatiemaat uitgerekend. Deze maat representeert een indeling van 20% lage inkomens, 60% middeninkomens, en 20% hoge inkomens. De maat die uit de berekening voortvloeit, heeft de naam inkomenspolarisatie 20-60-20⁵. Hij draagt deze naam omdat er vijf categorieën zijn van 20% (landelijke verdeling) waarbij er 20% in de lage inkomenscategorie is gezet, 60% in de middencategorie, en 20% in de hoge inkomenscategorie.

Etnische polarisatie

De variabele etnische polarisatie is niet met de mean pair distant coefficient te berekenen. Etniciteiten kunnen namelijk niet gevangen worden in categorieën die te ordenen zijn op een schaal van hoog naar laag, zoals dat bij inkomen wel kan. In de wetenschappelijke literatuur zijn twee indices te vinden die etnische polarisatie zouden kunnen meten. De eerste is een index ontworpen door Esteban & Ray in 1994. De tweede is gebaseerd op de index van Esteban & Ray (ER), en is verbeterd door Reynal-Querol (RQ) in 1998. De RQ-index is een index waar het probleem dat etniciteiten niet hiërarchisch in te delen zijn (zoals dat bij inkomen wel kan) ondervangt.

“As in the case of inequality, the measurement of polarization was initially developed in the context of a continuous dimension which defined the "closeness" of the characteristics of individuals and clusters. However, in many important dimensions, like ethnicity, there are not available measures of distance across ethnic groups. Additionally, when it comes to ethnicity individuals are mostly interested in the dichotomous perception "we versus they"”(Montalvo & Reynal-Querol, 2010).

Ter verduidelijking: met de RQ-index wordt niet berekend wat de polarisatie is voor de ene etnische groep tegenover alle andere groepen (de hele out-group), wat andere indexen wel doen. De RQ-index behandelt iedere etnische groep op dezelfde manier en er wordt geen onderscheid gemaakt tussen de dominante etnische groep in de samenleving en minderheden.

Wederom maak ik gebruik van 283 verschillende etniciteiten om geen vertekend beeld van etnische polarisatie te krijgen door het samennemen van verschillende etnische groepen in één categorie. De grootte waarop de kwadratensom wordt berekend is het aandeel van een etnische groep in een buurtbevolking.

⁵ De maat inkomenspolarisatie 20-60-20 is uiteindelijk gebruikt in de analyse omdat deze maat na toevoeging in het model de beste model fit had. Zie ook de resultatensectie.

$$RQ = 1 - \sum_{i=1}^N \left(\frac{1/2 - \pi_i}{1/2} \right)^2$$

Bron: Montalvo & Reynal-Querol (2010: 130).

Het symbool π representeert in deze formule het aandeel van een bepaalde etniciteit in een buurt. De variabele etnische polarisatie varieert in waarden van 0 tot 1, waarbij 1 het toppunt van etnische polarisatie representeert.

Publieke familiariteit

Zoals in het theoretisch kader al is aangegeven, gaat het bij publieke familiariteit om kortstondige contacten tussen mensen waarbij mensen elkaar niet zozeer kennen, maar wel herkennen. De gedachte is dat wanneer de verhuismobiliteit in een buurt hoog is, mensen elkaar ook minder goed herkennen, dan wanneer de verhuismobiliteit in die buurt juist laag is. Om deze reden wordt publieke familiariteit geoperationaliseerd aan de hand van de gemiddelde woonduur van de bewoners in een buurt in maanden.

Controlevariabelen

In de sociaalwetenschappelijke literatuur zijn verschillende verklaringen voor de mate van veiligheidsgevoelens te vinden. Deze verklaringen spelen op verschillende niveaus, namelijk op het individuele-, buurt-, en samenlevingsniveau (Elfers & de Jong, 2004:13). Het is van belang kennis te nemen van het feit dat verschillende individuele kenmerken zoals geslacht en leeftijd, van grote invloed zijn op de mate van veiligheidsgevoelens van mensen (Oppelaar & Wittebrood, 2006; Wittebrood, 2006; Elfers & de Jong, 2004). Zo is in de literatuur bekend dat vrouwen zich vaker onveilig voelen dan mannen. Ook onder ouderen zijn de in wetenschappelijk onderzoek gemeten gevoelens van onveiligheid groter (Oppelaar & Wittebrood, 2006; Wittebrood, 2006). De individuele achtergrondvariabelen sekse, leeftijd, hoogst genoten opleiding, het hebben van een eigen woning, het aantal personen per huishouden en het hebben van betaald werk zijn in de analyse meegenomen, omdat deze variabelen de meeste variantie in gevoelens van onveiligheid verklaren (Oppelaar & Wittebrood, 2006; Wittebrood, 2006; Elfers & de Jong, 2004).

Hoewel er geen een op een verband is tussen gevoelens van onveiligheid en feitelijke criminaliteit, wordt er wel verondersteld dat gevoelens van onveiligheid deels verklaard kunnen worden door feitelijke onveiligheid in een buurt. Daarom wordt er in de analyse gecontroleerd voor feitelijke onveiligheid. De variabele feitelijke onveiligheid is berekend door het gemiddelde van de percentages van slachtofferschap op verschillende soorten criminaliteit per buurt te nemen. De soorten slachtofferschap die voor deze berekening zijn gebruikt luiden achtereenvolgens diefstal, geweld, inbraken en vandalisme.

Omdat het bekend is dat de leden van de ene etnische groep makkelijker en eerder omgaan met leden van een andere etnische groep⁶ (van Craen, 2007), en dit van invloed is op het vertrouwen tussen mensen, is het van belang naast het buurtkenmerk etnische diversiteit, het individuele kenmerk etniciteit in het onderzoek op te nemen. Wanneer er op individueel niveau niet op etniciteit gecontroleerd wordt, zouden veiligheidsgevoelens worden toegerekend aan de buurt, en te weinig aan de individuele bewoners. Er wordt dus gecontroleerd voor etniciteit als individueel kenmerk om zo te controleren voor het samenstellingseffect. De controlevariabele etniciteit bestaat uit zeven categorieën (Nederlandse, Turkse, Marokkaanse, Antilliaanse, Surinaamse, anders en wil niet zeggen) die zijn gedummyficeerd met de Nederlandse etniciteit als referentiecategorie.

Wat geldt voor etniciteit, geldt ook voor eerste versus tweede generatie immigranten. Tweede generatie immigranten gaan makkelijker en eerder om met mensen buiten de eigen etnische groep (Veld, 2004: 78; Hooghiemstra, 2003: 25). Daarom wordt in dit onderzoek ook gecontroleerd voor generatie. De variabele generatie bestaat uit vier categorieën (autochtoon, 1^e generatie allochtoon, 2^e generatie allochtoon en 3^e generatie allochtoon) en is in de analyse gedummyficeerd met autochtoon als referentiecategorie. Ook of iemand tot de groep 3^e generatie allochtoon behoort was vast te stellen. Een respondent is 1^e generatie allochtoon wanneer hijzelf niet in Nederland geboren is. Een respondent is tweede generatie allochtoon wanneer hijzelf wel in Nederland geboren is, maar zijn ouders niet. Een respondent is 3^e generatie allochtoon wanneer zijn ouders en hijzelf in Nederland geboren zijn, en de etniciteit van deze respondent niet autochtoon is.

Tot slot is er gecontroleerd voor de manier waarop de vragenlijst is afgenomen. De variabele afname-vragenlijst bestaat uit de categorieën internet, schriftelijk, telefonisch en face-to-face, met in de analyse internet als referentiecategorie.

⁶ Hiermee wordt bedoeld dat leden van bepaalde etnische groepen eerder omgaan met leden van bepaalde andere etnische groepen. Zo is het bijvoorbeeld in te denken dat Antillianen eerder omgaan met Surinamers dan met Nederlanders of Turken.

4. Resultaten

Omdat het doel van dit onderzoek is theorieën te toetsen waarbij het van belang is om buurtfactoren te onderscheiden van individuele factoren, ben ik genoodzaakt individuele- en buurtkenmerken in één model te vatten. Omdat ik hier te maken heb met hiërarchische data – 8863 respondenten in 63 Rotterdamse buurten – en ik ecologische fouten wil vermijden, maak ik gebruik van een multilevel model. Daarom begint Tabel 2 met een leeg model (Model 0), waaruit blijkt dat 3,61% van de variantie in onveiligheidsgevoelens in de eigen buurt bestaat op buurtniveau, en dat 96,28% van de variantie op individueel niveau is. Dit betekent dat de verklaringen waar ik naar op zoek ben, namelijk die op het niveau van de buurt, maar een zeer klein deel van de variantie in veiligheidsgevoelens in de eigen buurt verklaart. Dit komt overeen met de literatuur over verklaringen voor gevoelens van onveiligheid op individueel niveau (zie Oppelaar & Wittebrood, 2006; Wittebrood, 2006; Elfers & de Jong, 2004).

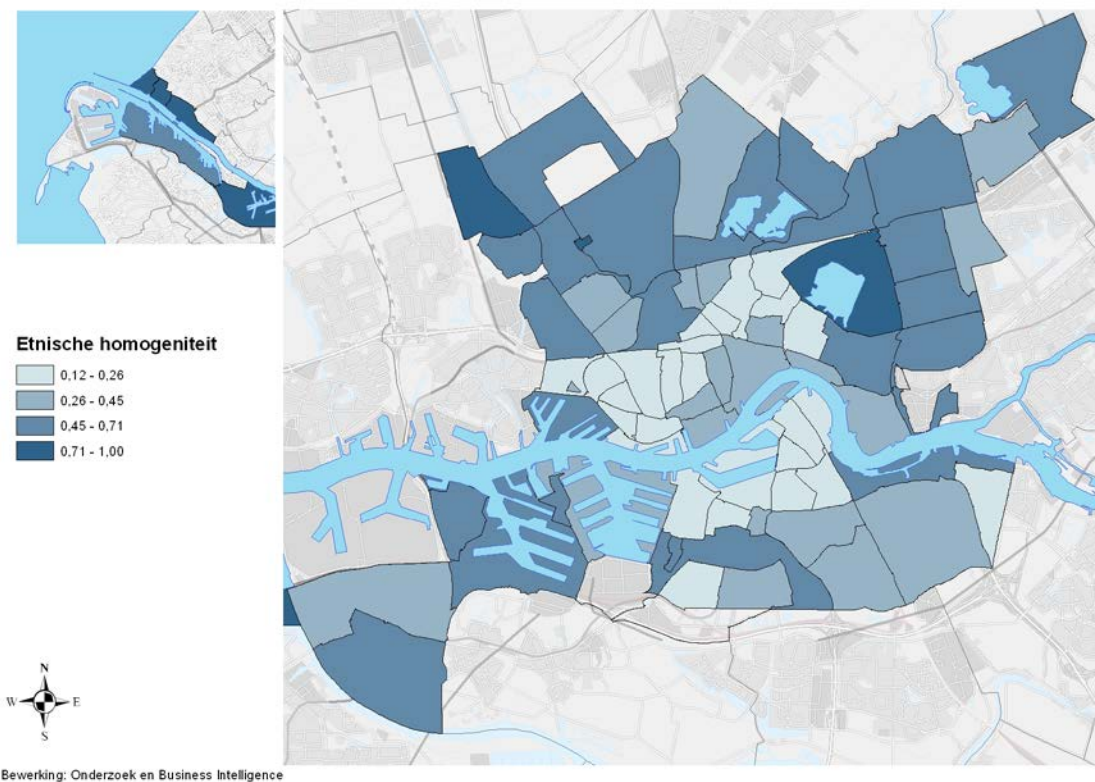
In model 1 zijn alle variabelen op individueel niveau toegevoegd, om zo te controleren voor het compositie-effect op gevoelens van veiligheid. Na controle voor de relevante variabelen op individueel niveau, blijkt 3.07% van de variantie in veiligheidsgevoelens te bestaan op buurtniveau. 90.07% van de variantie in veiligheidsgevoelens blijkt na controle voor alle relevante individuele variabelen te bestaan op individueel niveau. Dit betekent dat door toevoeging van de variabelen op individueel niveau een deel 0.52% van de variantie op buurtniveau is wegverklaard door individuele factoren.

In model 2 is de laatste controlevariabele toegevoegd. Het gaat hier om de controlevariabele feitelijke onveiligheid, die gemeten is op buurtniveau. Om deze reden is de variabele apart van de variabelen op individueel niveau toegevoegd. Zoals in model 2 te zien is, heeft feitelijke criminaliteit wel degelijk een effect op de gevoelens van veiligheid bij mensen. Hoe meer criminaliteit zich in een buurt voordoet, hoe minder veilig de buurtbewoners zich gaan voelen. Het effect van feitelijke criminaliteit in de buurt op gevoelens van onveiligheid is echter vrij zwak. In model 9, waar alle in dit onderzoek opgenomen variabelen op buurtniveau zijn toegevoegd, is zelfs te zien dat het effect van feitelijke onveiligheid op gevoelens van veiligheid in de eigen buurt voor een groot deel door de andere buurtkenmerken wordt wegverklaard. De waarde van de regressiecoëfficiënt daalt namelijk van -0.12 in model 2, naar -0.05 in model 9. In model 9 is het effect significant bij 0.05. Dit mag significant genoemd worden bij een N van 63. Toch moet er een kanttekening worden geplaatst bij deze bevinding. De daling van de regressiecoëfficiënt van 0.12 naar 0.05 komt deels vanwege het toevoegen van etnische homogeniteit in het model (model 3). Hoe moet deze daling nu geïnterpreteerd worden? Het betekent waarschijnlijk dat er in wijken met een

lage etnische homogeniteit vaak meer feitelijke onveiligheid plaatsvindt. Wanneer figuur 2 wordt vergeleken met het kaartje 'feitelijke onveiligheid 2010' uit figuur 1, is dit goed te zien.

Model 3 laat zien dat de mate van etnische homogeniteit in een buurt positief gerelateerd is aan gevoelens van veiligheid in een buurt. De model fit wordt door het toevoegen van deze variabele significant verbeterd. De -2 Log likelihood verandert namelijk van 25465 naar een waarde van 25447. Dit is een verandering van 18, wat significant is bij een betrouwbaarheidsinterval van 0.01 wanneer een vrijheidsgraad wordt gebruikt van 1 (Field, 2009, p. 808). In model 9 is af te lezen dat de waarde van de regressiecoëfficiënt van etnische heterogeniteit door het toevoegen van de andere variabelen op buurtniveau is toegenomen, en nog steeds significant is bij een betrouwbaarheidsinterval van 0.001. Dit betekent dat hoe homogener de wijk op het gebied van etniciteit van haar bewoners is, hoe veiliger de bewoners

Figuur 2: De mate van etnische homogeniteit in buurten in Rotterdam.

Tabel 2: Veiligheidsgevoelens in de eigen buurt verklaard door variabelen op individueel- en buurniveau. (N individueel = 8863, N wijk = 63, multi-level regressie analyse; regressiecoëfficiënten zijn ongestandaardiseerd; schatting: maximum likelihood).

	<i>Model 0</i>	<i>Model 1</i>	<i>Model 2</i>	<i>Model 3</i>	<i>Model 4</i>	<i>Model 5</i>	<i>Model 6</i>	<i>Model 7</i>	<i>Model 8</i>	<i>Model 9</i>
<i>Variabelen individueel niveau:</i>										
Constante	B -0.00	B 0.16**	B 0.62***	B 0.14	B 0.32	B -0.3	B -0.1	B 0.27	B 0.35	B 0.43
Leeftijd		0	0.00	0	0	0	0	0	0	0
Vrouw		-0.27***	-0.28***	-0.28***	-0.28***	-0.28***	-0.28***	-0.28***	-0.28***	-0.28***
Huurwoning		-0.08***	-0.08***	-0.08**	-0.08**	-0.07**	-0.07**	-0.07**	-0.07**	-0.07*
Autochtoon (=ref.)		0	0	0	0	0	0	0	0	0
1° Generatie allochtoon		-0.28	-0.29	-0.28	-0.28	-0.27	-0.27	-0.27	-0.27	-0.27
2° Generatie allochtoon		-0.13	-0.12	-0.12	-0.11	-0.11	-0.11	-0.11	-0.10	-0.10
3° Generatie allochtoon		-0.30	-0.30	-0.30	-0.29	-0.29	-0.29	-0.28	-0.28	-0.28
Opleidingsniveau		-0.00	-0.00	-0.00	-0.00	-0.00	-0.00	-0.00	-0.00	-0.00
Aantal personen huishouden		-0.03***	-0.03***	-0.03***	-0.03***	-0.03***	-0.03***	-0.03**	-0.03**	-0.03**
Geen betaald werk		0.06	0.05	0.05	0.05	0.05*	0.05*	0.05*	0.05*	0.05*
Afname vragenlijst Internet (=ref)		0	0	0	0	0	0	0	0	0
Afname vragenlijst Schriftelijk		-0.21***	-0.22***	-0.22***	-0.22***	-0.22***	-0.22***	-0.22***	-0.22***	-0.22***
Afname vragenlijst Telefoon		0.21***	0.21***	0.21***	0.21***	0.21***	0.21***	0.21***	0.21***	0.21***
Afname vragenlijst Face-to-face		0.34***	0.35***	0.36***	0.37***	0.37***	0.37***	0.37***	0.37***	0.37***
Nederlandse etniciteit (=ref.)		0	0	0	0	0	0	0	0	0
Turkse etniciteit		-0.13	-0.12	-0.11	-0.11	-0.1	-0.1	-0.1	-0.11	-0.11
Marokkaanse etniciteit		0.26	0.27	0.28	0.28	0.27	0.27	0.27	0.27	0.27
Antilliaanse etniciteit		0.33	0.33	0.33	0.33	0.32	0.32	0.32	0.32	0.32
Surinaamse etniciteit		0.19	0.19	0.19	0.19	0.19	0.19	0.19	0.18	0.18
Andere etniciteit		0.22	0.21	0.21	.21	0.2	0.20	0.20	0.2	0.2
Wil etniciteit niet zeggen		-0.19	-0.22	-0.22	-0.22	-0.23	-0.23	-0.24	-0.24	-0.24
<i>Variabelen buurt niveau:</i>										
Feitelijke onveiligheid			-0.12***	-0.05*	-0.05*	-0.05*	-0.05*	-0.05*	-0.04*	-0.05*
Etnische homogeniteit				0.65***	0.58***	0.6***	0.63***	0.85***	0.9***	0.89***
Inkomenshomogeniteit					-0.67	-0.56	-0.77	-0.7	-0.87	-1.09*
Inkomenspolarisatie 20-60-20						0.9***	0.9***	0.76**	0.58*	0.62*
Etnische polarisatie							-0.29	-0.40	-0.23	-0.29
Woonduur								-0.00*	-0.00*	-0.00**
Verandering etnische homogeniteit									1.00	1.04
Verandering inkomenshomogeniteit										1.05
Variantie individueel niveau	96.28%	90.07%	91.04%	91.02%	91.03	91.04%	91.04%	91.06%	91.07%	91.06%
Variantie buurniveau	3.61%	3.07%	1.9%	1.3%	1.23%	0.82%	0.81%	0.64%	0.57%	0.55%
-2 Log likelihood	26009	25480	25465	25447	25445	25433	25432	25427	25424	25423

*** = p<0,001, ** = p<0,01, * = p<0,0

zich in die wijk voelen. Deze bevinding ligt in lijn met de homogeniteitstheorie. Hypothese 1, die luidt dat “hoe hoger de mate van etnische diversiteit in een buurt is, hoe hoger de gevoelens van onveiligheid in deze buurt is”, is hiermee aangenomen.

Aan model 4 kunnen we zien dat wanneer de variabele inkomenshomogeniteit aan het model wordt toegevoegd, de verandering in de -2 Log likelihood te laag is om een significant betere model fit te krijgen. De -2 Log likelihood verandert namelijk met een waarde van 2, waar deze waarde met minimaal 3.84 dient te veranderen om significant te zijn bij een betrouwbaarheidsinterval van 0.05 (Field, 2009, p. 808). Op basis van deze informatie kan hypothese 2, “hoe hoger de inkomensdiversiteit in een buurt is, hoe hoger de gevoelens van onveiligheid in die buurt zullen zijn”, verworpen worden.

Model 9 laat zien dat er een significante positieve relatie bestaat tussen polarisatie op het gebied van inkomen en gevoelens van veiligheid in de eigen buurt ($B = 0.62$, $p = < 0.05$). Aan model 5, waar de variabele inkomenspolarisatie voor het eerst wordt toegevoegd, is te zien dat de -2 Log likelihood met een waarde van 12 daalt. Dit is significant bij een betrouwbaarheidsinterval van 0.01 (Field, 2009: 808). Dit betekent dat er een buurteffect van inkomenspolarisatie bestaat op gevoelens van veiligheid in de eigen buurt. Het betekent echter nog niet dat hypothese 3, “polarisatie op het gebied van inkomenssamenstelling van een buurt zorgt voor een grotere mate van onveiligheidsgevoelens in deze buurt”, aangenomen kan worden. We vinden een positieve relatie tussen inkomenspolarisatie en gevoelens van veiligheid in de eigen buurt. Dit betekent dat mensen die in een sterke, op het gebied van inkomen, gepolariseerde buurt wonen, zich juist veiliger in plaats van onveiliger voelen. Daarom is hypothese 3 verworpen.

Uit model 9 is af te lezen dat polarisatie op het gebied van etniciteit geen significant effect heeft op onveiligheidsgevoelens in de eigen buurt ($B = -0.29$, $p = > 0.05$). Ook de -2 Log likelihood verandert bij toevoeging van de variabele niet significant. Hypothese 4, ‘etnische polarisatie in een buurt zorgt voor een kleinere mate van veiligheidsgevoelens in deze buurt’, kan dus worden verworpen.

Om de theorie van publieke familiariteit te toetsen, is de variabele woonduur in maanden in model 7 aan het model toegevoegd. De - 2 Log likelihood verandert met een waarde van 5, wat significant te noemen is bij een betrouwbaarheidsinterval van 0.05 met een vrijheidsgraad van 1 (Field, 2009, p. 808). Het effect van woonduur in een buurt op veiligheidsgevoelens in de eigen buurt in model 9 is negatief en significant ($p = < 0.05$). Omdat het effect negatief is, en dus de andere kant uitloopt als verwacht, wordt hypothese 7 verworpen, en gaat de theorie van publieke familiariteit niet op voor gevoelens van veiligheid in de eigen buurt. Het effect betekent dat hoe langer de gemiddelde woonduur in een buurt is,

hoe minder veilig buurtbewoners zich gaan voelen. Het gevonden effect is zeer klein⁷, dit betekent echter niet dat we het effect moeten negeren.

In model 9 is te zien dat de variabele verandering in etnische diversiteit, geen significante regressiecoëfficiënt heeft. Hypothese 5, waarbij er uitgegaan wordt van een effect van verandering in etnische diversiteit op veiligheidsgevoelens waarbij mensen zich door verandering in etnische diversiteit minder veilig voelen, kan dus worden verworpen. In model 9 is tevens de variabele die betrekking heeft op de reuringtheorie, alleen dan economische reuring toegevoegd. Ook hier komen er geen significante effecten uit de analyse. Dit betekent dat ook hypothese 6, die stelt dat verandering in inkomensdiversiteit in een buurt zorgt voor vermindering van veiligheidsgevoelens, wordt verworpen.

5. Conclusie en discussie

De interesse voor het onderwerp veiligheid werd voor het schrijven van deze scriptie gewekt door de notie dat er geen één op één verband bestaat tussen gevoelens van onveiligheid en feitelijke criminaliteit (CCV, 2010; Blokland, 2006; Skogan, 1986; Boers, van Steden & Bouttelier, 2008). In het onderzoeksgebied omtrent veiligheid is veel aandacht besteed aan individuele factoren die een voorspeller zouden kunnen zijn voor onveiligheidsgevoelens, terwijl er vrijwel geen onderzoek gedaan is naar effecten van de buurt hierop.

Het onderzoeksproces is vrij soepel verlopen. Waar voor gewaakt moet worden bij een onderzoek als dit, is dat vooraf alle theorieën en hypothesen helder moeten zijn. Omdat de theorieën van polarisatie, homogeniteit en reuring dicht bij elkaar liggen, waren de hypothesen soms moeilijk ze te ontwarren en discrimineerden ze elkaar niet. Dat ik ervoor gekozen heb dat de richting van de verandering bij de reuringtheorie er niet toe doet, heeft tot kritiek geleid. Voor vervolgonderzoek raad ik dan ook aan goed na te denken of het bij reuring gaat om verandering an sich, of een verandering in een bepaalde richting. Hierbij is verandering in de richting van minder homogeniteit in een buurt de meest logische keuze. Een ander punt is dat wanneer er voor vervolgonderzoek gekeken wordt naar polarisatie een keuze gemaakt moet worden tussen het denken in lineaire of kromme verbanden. Hier bedoel ik met kromme verbanden dat het oog ook gericht kan worden op vloer- en plafondniveaus bij polarisatie. Dit betekent dat er ergens een ‘tipping point’ is: cultureel dominante groep in een buurt gaat zich bedreigd voelen indien de andere groep bijvoorbeeld meer dan 50% van het aandeel bewoners in de buurt beginnen te vormen. Het verschil wat ik hier probeer aan te duiden is het verschil tussen de maatschappelijk dominante groep en de getalsmatig dominante groep. Ik heb er in dit

⁷ Het effect van woonduur is ook wanneer de variabele woonduur in jaren wordt gebruikt erg klein, namelijk -0.03.

onderzoek voor gekozen te kijken naar de getalsmatig dominante groep. Kijken naar de maatschappelijk dominante groep is heel wat anders, maar wel interessant om naar te kijken.

Vervolgonderzoekers die gaan werken met data uit de veiligheidsmonitor moeten ervoor waken niet dezelfde fout te maken omtrent het vormen van een schaal voor de afhankelijke variabele 'veiligheidsgevoelens eigen buurt'. Het creëren van een index die bestaat uit een item op een vijfpunts Likertschaal en een dichotome variabele is niet handig. Daarom adviseer ik vooraf goed te kijken naar wat de vragenlijst voor de veiligheidsmonitor te bieden heeft, en goed na te denken over het creëren van een afhankelijke variabele.

In de sociaalwetenschappelijke literatuur zijn verschillende theorieën te vinden die een buurteffect op gevoelens van onveiligheid voorspellen. De eerste is de homogeniteitstheorie, waarvan het uitgangspunt is dat mensen liever omgaan met mensen die op hen lijken. Omdat diversiteit het buitengroepswantrouwen versterkt, en gevoelens van veiligheid sterk samenhangen met vertrouwen, was te verwachten dat in economisch en etnisch homogene wijken, ook de gevoelens van veiligheid hoger zijn dan in wijken die diverser van aard zijn. Mijn analyse wijst erop dat de homogeniteitstheorie wel opgaat voor etnische homogeniteit, maar niet voor homogeniteit op basis van inkomen. Dit betekent dat bewoners van buurten die etnisch homogeen van aard zijn, zich veiliger voelen dan bewoners van buurten die minder homogeen zijn. Economische heterogeniteit in buurten heeft geen effect op veiligheidsgevoelens van mensen in die buurten.

De twee hypothesen die voortvloeien uit de polarisatietheorie zijn aan de hand van de analyse verworpen. De stelling is dat etnische, en ook inkomenspolarisatie in een buurt een deel van de gevoelens van veiligheid bij bewoners van die buurt kunnen verklaren. Het effect van etnische polarisatie dat in de analyse gevonden is, is niet significant. De variabele inkomenspolarisatie heeft wel een significant effect op de afhankelijke variabele. Het valt op dat de richting van de regressiecoëfficiënt van de variabele inkomenspolarisatie niet de verwachte richting heeft. De verwachting was namelijk dat mensen in buurten met een hoge mate van inkomenspolarisatie zich minder veilig zouden voelen dan mensen in buurten met weinig polarisatie op economisch gebied. De analyse wijst echter uit dat bewoners van een op basis van inkomen gepolariseerde buurt zich juist veiliger voelen. De richting van de variabele wijst erop dat - hoewel het effect niet significant is- mensen in buurten met een hoge mate van polarisatie zich juist veiliger voelen dan in buurten waar de polarisatie minder is. De verklaring voor dit vreemde effect zou kunnen zijn dat mensen zich in een gepolariseerde buurt veiliger voelen omdat ze zich in hun eigen kring erg veilig voelen. Polarisation betekent immers dat er in een buurt twee grote antagonistische groepen aanwezig zijn. In het extreemste geval van polarisation betekent dit dat de helft van de buurtbewoners qua inkomen op elkaar lijkt, en dat

de andere helft dat ook doet, alleen dan aan de andere kant van het spectrum. In dit geval zijn er veel buurtbewoners die qua inkomen op elkaar lijken, waardoor mensen zich veilig voelen.

Verder wijzen mijn bevindingen erop dat de twee hypothesen met betrekking tot de reuringtheorie kunnen worden verworpen. Er worden geen significante effecten gevonden die erop wijzen dat een verandering in de etnische of economische diversiteit in een buurt een verklaring kan zijn voor hoe veilig mensen zich in hun eigen buurt voelen. Hierbij moet opgemerkt worden dat de verandering in inkomensdiversiteit tussen 2004 en 2009 nihil is. De verschillen tussen 2004 en 2009 liggen tussen de $-.04$ en $.4$, op een schaal van 0 tot 1. Hieruit kunnen we concluderen dat de mate van inkomensdiversiteit in buurten in Rotterdam over de jaren heen weinig tot niet verandert. De score voor etnische diversiteit in buurten in Rotterdam verandert wel aanzienlijk tussen 2004 en 2009. De verschillen liggen namelijk tussen de -0.14 en 0.42 . Voor deze variabele wordt zoals gezegd geen significant effect gevonden.

Bij de laatste hypothese die in de analyse getest is, namelijk hoe lager de gemiddelde verhuismobiliteit in een buurt is, hoe veiliger bewoners van deze buurt zich gaan voelen, moet kritisch worden gereflecteerd. Ik heb verhuismobiliteit in maanden gebruikt als operationalisatie om de theorie van publieke familiariteit te testen waarmee ik wilde meten of buurtbewoners elkaar herkennen. De gedachte hierachter was, dat wanneer meer buurtbewoners dezelfde buurtbewoners blijven (er komen dus weinig nieuwe buurtbewoners bij), bewoners van de buurt elkaar beter herkennen, wat zou leiden tot sterkere gevoelens van veiligheid. De gemiddelde woonduur blijkt wel een significant effect te hebben op gevoelens van veiligheid, het effect lijkt erg klein, en is nog steeds klein wanneer de variabele woonduur in jaren wordt gebruikt. Het blijft echter een significant effect wat serieus genomen moet worden. Voor vervolgonderzoek is aan te raden het concept publieke familiariteit anders te operationaliseren, dat wil zeggen, anders te meten. Het zou bijvoorbeeld zeer bruikbaar zijn een aantal vragen over het de mate van het herkennen en groeten van buurtbewoners op te nemen in de veiligheidsmonitor. Uit deze vragen zou dan een component kunnen worden geëxtraheerd waarmee het concept publieke familiariteit op een betere manier gevangen kan worden.

Tot slot kan er geconcludeerd worden dat wanneer het gaat om gevoelens van veiligheid in de eigen buurt, etnische homogeniteit het verwachte effect heeft. In etnisch homogene buurten voelen bewoners zich namelijk veiliger dan in etnisch heterogene buurten. Dit onderzoek wijst tevens uit dat publieke familiariteit er misschien toe doet. Publieke familiariteit heeft echter het tegenovergestelde effect dan vooraf aan het onderzoek verwacht werd. Hetzelfde is voor inkomenspolarisatie het geval. Juist het feit dat er een omgekeerd verband wordt gevonden is sociologisch relevant. Voor vervolgonderzoek raad ik dan ook aan

de factoren etnische homogeniteit, publieke familiariteit en inkomenspolarisatie nader te onderzoeken. De andere factoren, inkomenshomogeniteit, etnische polarisatie, en reuring op economisch en etnisch gebied doen er, wanneer het gaat om gevoelens van veiligheid in de eigen buurt in Rotterdam niet toe. Ook de bevindingen waarbij geen effect wordt gevonden zijn sociologisch relevant omdat ze juist aangeven dat (sociologische) theorieën niet overal, en niet voor iedere vorm van die theorie opgaan. Etnische homogeniteit doet er namelijk wel toe, waar inkomenshomogeniteit er niet toe doet. Dit betekent dat er wel een kern van waarheid zit in de homogeniteitstheorie, maar dat verschillen op ieder vlak weer een ander effect hebben.

Referenties

- Alesina, A. & La Ferrara, E. (2002). Who trusts others? *Journal of public economics*, 85, 207-234.
- Blokland, T. (2009). Het belang van publieke familiariteit in de openbare ruimte. *Beleid en Maatschappij*, 3, 183-191.
- Boers, J. van Steden, R. & Boutellier, H. (2008). Het effect van positieve en negatieve factoren op veiligheidsbeleving. Een kwantitatieve studie onder inwoners van Amsterdam. *Tijdschrift voor veiligheid*, 7, 34-52.
- Bolt, G. & Kempen, R. (2009). Social cohesion, social mix, and urban policies in the Netherlands. *Journal of Housing and the Built Environment*, 24, 457-475.
- Centrum Criminaliteitspreventie Veiligheid (2010). *Aanpak fysieke verloedering. Effectieve aanpakken om de cirkel te doorbreken*.
- Coleman, J.S. (1957). *Community Conflict*. Glencoe: Free Press.
- van Craen, M. (2007). *Voorbij wij en zij? De sociaal-culturele afstand tussen autochtonen en allochtonen tegen de meetlat*. Brugge: Van den Broele.
- Elffers, H. en W. de Jong (2004). "Nee, ik voel me nooit onveilig": determinanten van sociale veiligheidsgevoelens, Den Haag: RMO.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. London: Sage.
- Gijsberts, M., Meer, T. van der & Dagevos, J. (2008). Vermindert etnische diversiteit de sociale cohesie? In: Schnabel, P., R. Bijl en J. de Hart (red.), *Betrekkelijke Betrokkenheid. Studies in sociale cohesie. Sociaal en Cultureel Rapport 2008*. Den Haag: Sociaal en Cultureel planbureau, 309-336.
- Hale, C. (1996). Fear of Crime: A review of the literature. *International Review of Victimology*, 4, 79-150.
- Hooghiemstra, E. (2003). *Trouwen over de grens: achtergronden van partnerkeuze van Turken en Marokkanen in Nederland*. Den Haag: SCP.
- Jong, J.D. de (2012). Zonder elkaar is iedereen alleen. Een essay over het gevoel van veiligheid in de stad en angst voor geweld op straat. *Essays toekomst van de stad*, 60-63. Den Haag: RLI.
- Kaplan, D., Wheeler, J.O., Holloway, S. (2008). Segregation, Race, and Urban Poverty. In *Urban Geography* (p. 256-266).
- Laan Bouma-Doff, W. van der (2007). Involuntary Isolation: Ethnic Preferences and Residential Segregation. *Journal of Urban affairs*, 29(3), 289-309.
- Lancee, B. & Dronkers, J. (2008). Etnische diversiteit, sociaal vertrouwen in de buurt en contact van allochtonen en autochtonen met de burens. *Migrantenstudies*, 24 (4), 224-249.
- Lazarsfeld P.F. & Merton R.K. (1954). Friendship as a social process: a substantive and methodological analysis. In *Freedom and Control in Modern Society*, 18-66. New York: Van Nostrand.
- Lofland, L., 1998, *The public realm: Exploring the city's quintessential social theory*. New York: Aldine de Gruyter.
- McPherson, M., Smith-Lovin, L. & Cook, J.M. (2001). Birds of a Feather: Homophily in Social Networks. *Annual review of sociology*, 27, 415-444.
- Musterd, S. & Goethals, A. (1999). *De invloed van de buurt*. Amsterdam: SISWO.

- Milgram, S. (1977). *The individual in a social world: essays and experiments*. Boston: Addison-Wesley.
- Oirschot, L. van, Slot, J. & Oirschot, E. van (2011). Voorspellers van vertrouwen in de buurt. Sociale cohesie in Amsterdam. *Mens & maatschappij*, 86(1), 66-87.
- Montalvo, J. G. & Reynal-Querol, M. (2010). Ethnic Polarization and the Duration of Civil Wars. *Economics of Governance*, 11, 123-143.
- Oppelaar, J., Wittebrood, K. (2006). *Angstige burgers?, De determinanten van gevoelens van onveiligheid onderzocht*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Rhoades, A. (1993). The Herfindahl-Hirschman Index. *Federal reserve bulletin*, 79, p. 188.
- Roels, S. (2007). Staat van veiligheid: inleiding op een allerminst statisch begrip. In: M. de Keizer en S. Roels (red.) *Staat van veiligheid: de Nederlandse samenleving sinds 1900*. Zutphen: Walburg Pers, 11-25 (NIOD-uitgave).
- Sampson, R., Raudenbush, F. & Earls, F. (1997). Neighborhoods and Violent Crime: A Multilevel Study of Collective Efficacy. *Science*, 277, 918-924.
- Schuilenburg, M. (2012). De (on)veilige stad. *Essays toekomst van de stad*, 56-60. Den Haag: RLI.
- Slater, T. (2006). The eviction of critical perspectives from gentrification research. *International Journal of Urban and Regional Research*, 30 (4), 737-757.
- Smith, N. (2010). Toward a Theory of Gentrification: A Back to the City Movement by Capital, not People. In Lees, L., Slater, T. & Wyly, E. K. (Eds.), *The Gentrification Reader* (p. 85-98).
- Snel, E., Aussen, S., Berkhof, F. & Renlo, Q. (2011). *Views of gentrification from below: How Rotterdam local residents experience gentrification?* Paper presented at the International RC21 conference 2011.
- Skogan, W. (1986). Fear of Crime and Neighborhood Change. *Crime and Justice*, 8, 203-229.
- Veld, T. (2004). *Interetnische contacten op portieken en in voetbalclubs: de ervaringen van allochtone en autochtone bewoners uit de Schilderswijk en Bouwlust*. Rotterdam: ISEO.
- Vanderveen, G. (1999). Stoere mannen, bange vrouwen? Over het sprookje van de fearvictimization paradox. *Tijdschrift voor Criminologie*, 41(1), 2-20.
- Veldboer, L. & Land, M. van der (2011). Inkomensdiversiteit en vertrouwen in de burens en in de buurt. *Kennis voor Krachtige Steden*. Den Haag: Nicis.
- van der Waal, J. en Burgers, J. (2009). Unravelling the Global City Debate on Social Inequality. *Urban Studies* 46 (13), 2715-2729.
- Wittebrood, K. (2006). *Slachtoffers van criminaliteit: feiten en achtergronden*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.